

Dəniz səviyyəsinin qalxmasının qlobal təsirləri və COP tədbirləri

Qiymət Mahir

2024-cü ildə dəniz sularının səviyyəsinin qalxması qlobal miqyasda əhəmiyyətli bir narahatlıq mövzusu olaraq qalır. Bu proses iqlim dəyişikliyinə ən nəzərə çarpan təsirlərindən biridir və birbaşa atmosferdəki karbon qazı (CO2) və digər istixana qazlarının artması ilə bağlıdır. Qlobal istiləşmə nəticəsində buzlaqların əriməsi və qütblərdəki buz örtüyünün azalması suların həcmində artmasına səbəb olur.

Elm adamlarının apardığı tədqiqatlar göstərir ki, dəniz səviyyəsi son yüz ildə sürətlə artmağa başlayıb. Xüsusən də, 21-ci əsrdə bu artım daha da sürətlənib. Məsələn, 2022-ci ildə NASA və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yayımlanan məlumatlara əsasən, dəniz səviyyəsi hər il təxminən 3,3 millimetr yüksəlir. Bu rəqəm o deməkdir ki, dəniz səviyyəsinin qalxması təkcə sahil zonalarında deyil, həm də qlobal miqyasda ciddi nəticələr doğura bilər.

2024-cü ilə gəldikdə isə bu prosesin davam etməsi qaçılmazdır. Qlobal temperaturun yüksəlməsi ilə əlaqədar olaraq dənizlərdəki suyun həcmi genişlənir. Əlavə olaraq, Arktika və Antarktikadakı buzlaqlar sürətlə əriyir. BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Panelinin (IPCC) hesabatlarına görə, ən pis ssenarilərdə dəniz səviyyəsi bu əsrin sonuna qədər 1 metr və ya daha çox yüksələ bilər. Əgər bu baş verərsə, sahil şəhərləri, adalar və aşağı sahil əraziləri ciddi təhlükə altına düşəcək.

Bu artımın təsiri qlobal əhali üçün müxtəlif aspektlərdə özünü göstərir. Ən böyük təsirləri sahilə yaxın bölgələrdə yaşayan icmalar hiss edir. Onlar təbii fəlakətlərə qarşı daha həssasdırlar, çünki dəniz səviyyəsinin qalxması sel və daşqın riskini artırır. Məsələn, Banqladeş, Maldiv adaları, Florida və Venesiyada dəniz səviyyəsinin qalxması əhali üçün ciddi təhlükə yaradır. Belə vəziyyətlərdə insanlar yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olur və bu, yeni miqrasiya dalğalarına səbəb olur. Maldiv adaları kimi yerlərdə isə bütün ölkə ərazisi suyun altında qalmaq təhlükəsi ilə üzləşir.

Dəniz səviyyəsinin yüksəlməsinin iqtisadi və sosial təsirləri də dərin və çoxşaxəlidir. Sahilə yaxın bölgələrdə yerləşən turizm sənayesi və balıqçılıq sektoru bu prosesdən ciddi şəkildə zərər çəkir. Məsələn, 2024-cü ildə Floridanın bəzi turizm zonaları artıq sahillərin eroziyası və daşqın riskləri ilə qarşı-qarşıya qalır. Eyni zamanda, dəniz səviyyəsinin qalxması ilə əlaqədar olaraq sahil zolağında ərazilərdə torpaq qiymətləri azalır, bu isə daşınmaz əmlak sektoruna mənfi təsir göstərir.

İstixana qazlarının atmosfərə atılması prosesini azaldan tədbirlər görülsə də, bu dəyişikliklər kifayət qədər sürətli deyil. 2024-cü ildə Paris İqlim Sazişi kimi beynəlxalq razılaşmaların həyata keçirilməsi qlobal dəniz səviyyəsinin yüksəlməsinin azaldılmasına yönəlib. Lakin ölkələrin bu tədbirləri tam şəkildə yerinə yetirməsi hələ də böyük bir problem olaraq qalır. Əgər qlobal istiləşmənin 1.5°C-də məhdudlaşdırılması mümkün olarsa, bu, gələcəkdə dəniz səviyyəsinin yüksəlməsini müəyyən dərəcədə yavaşlada bilər.

Dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi ilə mübarizədə mühüm addımlar atılsa da, bu proses tamamilə dayandırılma bilməz. Hətta bu gün istixana qazlarının emissiyası tamamilə dayandırılma belə, okeanlardakı istiləşmə və buzlaqların əriməsi bir neçə əsr boyu davam edəcək. Bu səbəbdən, dünya ölkələri yalnız iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə tədbirləri görməli deyil, eyni zamanda, sahil zolaqlarında uyğunlaşma strategiyaları hazırlamalıdır. Bəzi şəhərlər, məsələn, Amsterdam və Venesiya kimi yerlərdə artıq dəniz səviyyəsinin yüksəlməsinə uyğunlaşmaq üçün müasir texnologiyalar və infrastruktur layihələri həyata keçirilir. Ancaq bu cür addımlar hər yerdə mümkün deyil və maliyyə və texnoloji imkanlarla məhdudlaşır.

2024-cü ildə dünya dəniz səviyyəsinin qalxmasının davam edəcəyi və bu prosesin iqlim dəyişikliyinə qaçınılmaz nəticəsi olduğu göz önündədir. Bu səbəbdən, həm qlobal, həm də yerli səviyyədə uzunmüddətli və effektiv tədbirlərin görülməsi vacibdir. Əgər dünya bu prosesə vaxtında cavab verməzsə, növbəti onilliklərdə milyonlarla insanın dənizlərin təsirlərindən əziyyət çəkəcəyi gözlənilir.

Dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi məsələsi yalnız sahilə yaxın ərazilər üçün deyil, qlobal iqtisadiyyat və sosial strukturlar üçün də böyük problemlər yaradır. Bu prosesin nəticələri müxtəlif səviyyələrdə özünü göstərir. 2024-cü ildə bu mövzu ətrafında aparılan tədqiqatlar göstərir ki, dəniz sularının səviyyəsinin artması yalnız fiziki mühitə deyil, həm də qlobal təchizat zəncirinə, enerji infrastrukturuna və qida təhlükəsizliyinə ciddi təsir edir.

Məsələn, bir çox ölkənin iqtisadiyyatında böyük rol oynayan limanlar dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi ilə birbaşa təhdid altındadır. Liman infrastrukturunu dənizlərə yaxın ərazilərdə yerləşdiyindən, daşqınlar və sahil eroziyası bu limanların fəaliyyətini dayandırmaq riski yaradır. Bu da öz növbəsində beynəlxalq ticarət

axınlarına, xüsusən də malların daşınması və idxal-ixrac əməliyyatlarına zərbə vura bilər. 2024-cü ildə bir çox iqtisadçılar dəniz səviyyəsinin qalxmasının limanlara vuracağı potensial iqtisadi zərərləri araşdırırlar və bu kontekstdə beynəlxalq ticarət axınlarına təsirin böyük olacağını proqnozlaşdırırlar. Xüsusilə Asiya, Avropa və Şimali Amerikanın əsas liman şəhərləri bu risklərlə üzləşir.

Enerji sektoru da dəniz səviyyəsinin yüksəlməsindən ciddi şəkildə təsirlənir. Dəniz sahillərində yerləşən enerji zavodları, xüsusən də neft və qaz emalı müəssisələri, suyun səviyyəsinin qalxması nəticəsində fəaliyyətlərini dayandırmaq təhlükəsi ilə qarşılaşır. Bu da global enerji təchizatında fasilələrə səbəb ola bilər. Bəzi ölkələrdə artıq bu təhlükəni nəzərə alaraq enerji infrastrukturunun yenidən qurulması və dəniz səviyyəsinin qalxmasına davamlı texnologiyaların tətbiqi planları hazırlanır. 2024-cü ildə bu sahədə aparılan tədqiqatlar göstərir ki, yaxın onilliklərdə enerji təchizatında potensial problemlərin qarşısını almaq üçün dünya ölkələri enerji sektorunu adaptasiya etməli və yeni texnologiyalar tətbiq etməlidirlər.

Qida təhlükəsizliyi də dəniz səviyyəsinin yüksəlməsindən əziyyət çəkir. Sahilyanı ərazilərdə yerləşən kənd təsərrüfatı torpaqları dəniz sularının sızması və şorlaşma səbəbindən məhsuldarlığını itirə bilər. 2024-cü ildə aparılan tədqiqatlar göstərir ki, bəzi bölgələrdə artıq suyun şorlaşması nəticəsində kənd təsərrüfatı məhsulları ciddi zərər görür və bu da ərzaq təchizatında qıtlıqlara səbəb olur. Xüsusən də Asiya və Afrika qitələrində dəniz səviyyəsinin qalxması qida təhlükəsizliyinə birbaşa təsir edir. Bu səbəbdən, bir çox ölkə kənd təsərrüfatı torpaqlarının qorunması və suyun şorlaşmasının qarşısını almaq üçün yeni texnologiyaların tətbiqinə başlayıb. Dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi həmçinin sosial ədalət məsələlərini də gündəmə gətirir. Bu prosesdən ən çox təsirlənən icmalar adətən inkişaf etməkdə olan ölkələrdə yerləşir və onların resursları məhduddur. Bu icmaların sahil ərazilərində yerləşməsi onları təbii fəlakətlərə qarşı həssas edir. Daha zəngin ölkələrdə bu problemə qarşı texnoloji həllər tapmaq daha asandır, lakin inkişaf etməkdə olan ölkələrdə resurs çatışmazlığı bu cür həlləri həyata keçirməyi çətinləşdirir. 2024-cü ildə dünya bu məsələdə beynəlxalq həmrəyliyə daha çox ehtiyac duyur. Zəngin ölkələr, dəniz səviyyəsinin yüksəlməsindən təsirlənən icmalara maliyyə dəstəyi və texnoloji yardım göstərməlidir. Bununla belə, dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi ilə mübarizədə müsbət nümunələr də mövcuddur. Bəzi ölkələr artıq uğurlu adaptasiya tədbirləri həyata keçiriblər. Məsələn, Niderland kimi ölkələr sahillərinin qorunması üçün innovativ texnologiyalardan istifadə edirlər. Hündür su bəndləri və suyun idarə edilməsi üçün xüsusi sistemlər yaradılır ki, bu da dəniz səviyyəsinin qalxmasına qarşı effektiv mübarizə aparmağa imkan verir. Bu kimi modellər dünyanın digər sahilyanı ölkələri üçün nümunə ola bilər.

COP tədbirləri (Conference of the Parties), xüsusən BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyası (UNFCCC) çərçivəsində keçirilən görüşlər, dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi kimi iqlim dəyişikliyi ilə əlaqəli məsələlərlə mübarizə üçün global səylərin əsas hissəsini təşkil edir. Hər il keçirilən COP toplantılarında iştirakçı dövlətlər, beynəlxalq təşkilatlar, qeyri-hökumət təşkilatları və digər maraqlı tərəflər bir araya gələrək iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə yollarını müzakirə edirlər. Dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi bu tədbirlərdə xüsusi yer tutur və COP-un gündəminin əsas mövzularından biridir.

2024-cü ildə keçirilən COP tədbirlərində dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi ilə bağlı bir neçə mühüm addımlar atılır. İlk növbədə, bu tədbirlər Paris Sazişinin hədəflərini əsas götürür. 2015-ci ildə qəbul olunan Paris Sazişi global istiləşməni 1,5°C və ya ən çox 2°C səviyyəsində saxlamaq üçün ölkələrin üzərinə götürdükləri öhdəlikləri təyin edir. Dəniz səviyyəsinin yüksəlməsinin yavaşlaması üçün global istiləşmə məhz bu hədəflərə uyğun şəkildə idarə olunmalıdır. 2024-cü ildəki COP tədbirlərində, bu hədəflərə nail olmaq üçün ölkələrin karbon emissiyalarını azaltmaq səyləri müzakirə olunur və onların öhdəliklərini yerinə yetirməsi nəzarət altına alınır.

Bundan əlavə, adaptasiya və dəstək mexanizmləri dəniz səviyyəsinin yüksəlməsindən ən çox təsirlənən inkişaf etməkdə olan ölkələrə maliyyə və texniki dəstək göstərməyi hədəfləyir. Xüsusən də Kiçik Ada Dövlətləri (SIDS) və aşağı sahil xətti olan ölkələr üçün xüsusi fondlar yaradılıb. Bu fondlar həmin ölkələrə dəniz səviyyəsinin qalxmasına qarşı uyğunlaşma tədbirlərini həyata keçirmək üçün maddi yardım təklif edir. 2024-cü ildə bu fondların maliyyələşdirilməsi və tətbiq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi COP tədbirlərinin əsas gündəm maddələrindən biridir. COP çərçivəsində "Loss and Damage" (Ziyan və Zərər) mexanizmi isə dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi kimi iqlim dəyişikliyinə fəsadlarına məruz qalan ölkələrə dəymiş ziyanın kompensasiyası ilə bağlı xüsusi bir mexanizmdir. Bu mexanizm 2023-cü ildə keçirilən COP27-də təsdiqlənib və 2024-cü ildə dəniz səviyyəsinin yüksəlməsindən zərər çəkən icmalar üçün daha konkret tədbirlər nəzərdə tutulur. Bu çərçivədə inkişaf etməkdə olan ölkələrə dəymiş zərərin qarşılınması üçün zəngin ölkələrin maliyyə yardımı göstərməsi gözlənilir.

Texnoloji həllər və innovasiyalar da COP tədbirlərinin mərkəzində dayanır. Dəniz səviyyəsinin qalxmasının qarşısını almaq və bu təsirlərə uyğunlaşmaq üçün yeni texnoloji həllərin müzakirəsi bu tədbirlərin əsas hissəsini təşkil edir. Dəniz maneələri, su idarəetmə sistemləri, sahil eroziyasına qarşı texnologiyalar və yaşıl infrastruktur COP görüşlərində diqqət mərkəzindədir. 2024-cü ildə bu

texnologiyaların inkişaf etdirilməsi və qlobal səviyyədə tətbiqinə dair razılaşmaların əldə edilməsi əsas məsələlərdəndir.

Bundan başqa, dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi ilə əlaqədar olaraq, xüsusilə adalarda və sahil ərazilərində yaşayan insanların məcburi köçürülməsi məsələsi də COP tədbirlərində müzakirə edilir. Bu kontekstdə beynəlxalq miqrasiya və qaçqın siyasətinin tənzimlənməsi, eyni zamanda köçkünlərə dəstək mexanizmlərinin qurulması 2024-cü ildə COP-un diqqət mərkəzindədir. Miqrasiya məsələləri qlobal iqlim dəyişikliyinə yaratdığı sosial ədalətsizliklərdən biri olaraq, dəniz səviyyəsinin qalxmasının ən ağır nəticələrini yaşayan icmalar üçün xüsusi önəm daşıyır.

Nəticədə, COP tədbirləri dəniz səviyyəsinin qalxması ilə mübarizədə qlobal əməkdaşlığı gücləndirmək üçün mühüm rol oynayır. Hər il keçirilən bu toplantılar iqlim dəyişikliyinə müxtəlif aspektlərini müzakirə etməklə yanaşı, həm də ölkələrə və icmalara uyğunlaşma yollarını təqdim edir. COP çərçivəsində qəbul edilən qərarlar və əldə edilən razılaşmalar dəniz səviyyəsinin yüksəlməsi ilə əlaqədar qlobal tədbirlərin əsasını təşkil edir. Dünya bu tədbirlərin həyata keçirilməsinə davam etməli və iqlim dəyişikliyinə qarşı birgə mübarizə aparmalıdır.